

Celâlüddîn es-Süyûtî'nin *Risâle fî Usûli'l-hadîs* Adlı Eseri

Erkan ÖNDER*

Hadis ıstılahlarını tanıtan pek çok eser kaleme alınmıştır. Eserlerin kimisi gün yüzüne çıkmışken, kimisi zaman içerisinde ya kaybolmuş ya da keşfedilmeyi beklemektedir. Bu eserler, hadis ıstılahlarının anlam değişimini ve mütekaddim ve müteahhir ulemânın ıstılahlara yaklaşımını ortaya koymasına bakımından önemlidir. Bu sebeple keşfedilmeyi bekleyen eserlerin gün yüzüne çıkarılmasının ilmi bir gereklilik olduğu açıktır.

Bu anlamda hadis ilminde İbn Hacer'den (v. 852/1449) sonra önde gelen şahsiyetlerinden birisi olan Celâleddîn es-Süyûtî'nin (v. 911/1505) tespit edilebildiği kadarıyla daha önce üzerinde çalışma gerçekleştirilmeyen *Risâle fî usûli'l-hadîs* adlı eseri bu makalede ele alınacaktır. Müellifin hadis ilmindeki yerine kısaca değinilecek olup, ardından mezkûr risâle hakkında değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Hayatı ve Hadis Usûlüne Dair Eserleri

Ebü'l-Fazl Celeleddin Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî Eş'arî ve Şâfiî olup, 849/1445 yılında Kâhire doğumludur. Ataları Orta Mısır'da yer alan Asyût'ta yaşadığı için Süyûtî, büyük dedelerinden biri Asyût'a gelmeden önce Bağdat'taki Hudayriye mahallesinde bulunduğundan Hudayrî nisbeleriyle anılır.¹

Süyûtî, hadis ilminin en velûd şahsiyetlerindedir. Babası Kemâlüddîn ile birlikte İbn Hacer'in (v. 852/1449) hadis meclisi de dâhil, küçük yaşlardan itiba-

* Doktora, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hadis, BURSA
eonnder4@hotmail.com

¹ Halit Özkan "Süyûtî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 24 Aralık 2021).

ren hadis meclislerinde bulunmuş, ondan icâzet almış, onun, hadis meclisine gelen kişilere ve çocuklarına icâzet vermiştir.² Onun dışında Süyûtî'nin muhtelif ilim dallarında 195 hocasının olduğu ifade edilmiştir.³

Süyûtî rivâyetü'l-hadîse dair pek çok eser telif ettiği gibi, rivâyetü'l-hadîse de önem vermiş, Mukaddimetü İbni's-Salâh üzerine *Nazmü'd-dürer fi 'ilmi'l-eşer* adlı manzum eseri; Nevevî'nin (v. 676/1277) *et-Takrîb ve't-teysîr* adlı eseri üzerine yazdığı *Tedribü'r-râvî fi şerhi Takrîbi'n-Nevevî* adlı şerhi; Zeynüddîn el-İrâkî'nin (v. 806/1404) Mukaddime-i İbni's-Salâh üzerine yazdığı 1002 beyitlik *el-Elfiyye*⁴ eseri üzerine *telif ettiği Şerhu Elfiyyeti'l-İrâkî*'si onun hadis usûlüne dair yazdığı muhalled eserlerdendir.

Süyûtî'nin hadis usûlüne dair telîfâtı genel olarak şerh mahiyetinde olup, bu eserlerde ön plana çıkan öğrenim ve öğretimi kolaylaştıran akıcı ve pratik üsluptur. Konu edindiğimiz *Risâle fi usûli'l-hadîs* de, başlangıç seviyesindeki öğrenciler için ezberlemesi kolay, muhtasar bilgiler içermektedir.

Risâlenin Yazma Nüshaları

Tespit edildiği kadarıyla Risâle fi usûli'l-hadîs eserinin 3 adet yazma nüshası bulunmaktadır. Nüshalar Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Konya İl Halk Kütüphanesi ve Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonlarında yer almaktadır.

1. Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu Nüshası

Kütüphane	Milli Kütüphane-Ankara
Koleksiyon	Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu
Yazı Türü	Nesih Kırmacı
Kağıt Türü	Birleşik harf filigranlı
Yer Numarası	06 Mil Yz A 590/2

2. Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu Nüshası

Kütüphane	Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi
Koleksiyon	Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi
Yer Numarası	05 Ba 1511/4
Yazı Türü	Nesih
Kağıt Türü	Suyolu filigranlı
Müstensih	Ömer el-Hafız Tokatî
İstinsah Tarihi	1140 (1726)
İstinsah Yeri	Kırşehir
Müstensih	Ömer el-Hafız Tokatî

3. Konya İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu Nüshası

² İyâd Hâlid, *İmâmü'l-Hâfız Celâlüddîn es-Süyûtî* (Dümeşk: Daru'l-kalem 1417), I 49.

³ Hâlid, *İmâmü'l-Hâfız Celâlüddîn es-Süyûtî*, I, 146.

⁴ Mücteba Uğur "el-Elfiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 25 Aralık 2021).

Kütüphane	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi
Koleksiyon	Konya İl Halk Kütüphanesi
Yazı Türü	Arap-Nesih
Yer Numarası	Kon 4197/3

Nüshaların Karşılaştırılması

Eserin Milli Kütüphane Koleksiyonunda yer alan nüshası ile Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi koleksiyonunda yer alan nüshası arasında muhteva anlamında herhangi bir fark görülmemiştir. Fakat nüshalar arasında muhtevayı etkilemeyecek şekilde cümleler arasında birtakım ziyadeler tespit edilmiştir. Konya İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonundaki nüsha ise muhteva bakımından diğer iki nüshaya göre yarım kalmıştır.

Nüshalar arasında yalnızca Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonuna kayıtlı olan nüshanın müstensihî bilinmektedir. Bu isim yazmanın içerisinde de belirtilen Ömer el-Hafız Tokatî'dir.

Amasya nüshası ile Konya nüshasında usûle dair ıstılahlar vurgulanmıştır. Amasya nüshasında ıstılahlar kırmızı kalem ile yazılmak suretiyle vurgulanmışken, eserin Konya nüshasında ıstılahların kırmızı kalem ile üstü çizilmiş olup, yer yer okuyucuya kapalı olabilecek hususlara dair açıklamalara yer verilmiştir. Milli Kütüphanede yer alan nüshada ise herhangi bir vurgulamaya rastlanmamıştır.

Risâle fi usûli'l-hadîs'in Muhteva Analizi

Risâle, "Hadis ilmi, kendisiyle senet ve metnin durumlarının tespit edildiği kuralları bilmektir" şeklinde hadis ilminin tanımı ile başlamaktadır. Tanımın ardından hadislerin mütevâtir ve âhâd olmak üzere ikiye ayrıldığı zikredilmiştir. Müellifin Hanefilerin meşhur haber teorisine herhangi bir atıfta bulunmaması, usûlde muhaddislerin yolunu takip ettiğinin işaretlerindedir.

Müellif zikredilen bu ayırmadan sonra sahîh hadisten başlamak üzere alana dair ıstılahların tanımlarına yer vermiştir. Bunu yaparken de kavramların birbirleriyle olan bağlantılarına vurgu yapmış, bir bütünlük gözeterek ıstılahları tanımlama yoluna gitmiştir. Bu da mevcut üslubu daha akıcı hale getirmiştir.

Risâlede muhtelifü'l-hadîs, nâsihu'l-hadîs, garîbu'l-hadîs, cerh ve ta'dîl, hadis tahammül ve edâ yolları gibi muhtelif hadis ilimlerine kısaca yer verilmiştir. Aynı zamanda tanımlamalardan hareketle hangi ilme başvurulacağına da atıf yapılmıştır.

Bu noktada göze çarpan hususlardan birisi Süyûtî'nin müteâriz hadisleri sıralamasıdır. Müellif, hadislerin birbiri ile tearuz etmesi durumunda cem' ve te'lif, nesh, tercih ve tevakkuf yollarının takip edileceğini vurgulamıştır. Bu sıralama

tearuz durumunda hadisçilerin çözüm yöntemi olup, cumhur ve Hanefilerin sıralamasından farklıdır. Bu da Süyûtî'nin tearuz durumunda hadisçilerin yöntemini esas aldığıın işaretleri arasında yer alabilir.

Süyûtî, risâlede usûle dair bazı teknik konulara da değinmiştir. Şöyle ki hadislerin müradif lafızlarla veya noksanlık ile nakletmenin caiz olmadığına, ancak bu alanda ilim sahibi olan kimselerin böyle bir tasarrufta bulunabileceği görüşüne yer vermiştir.

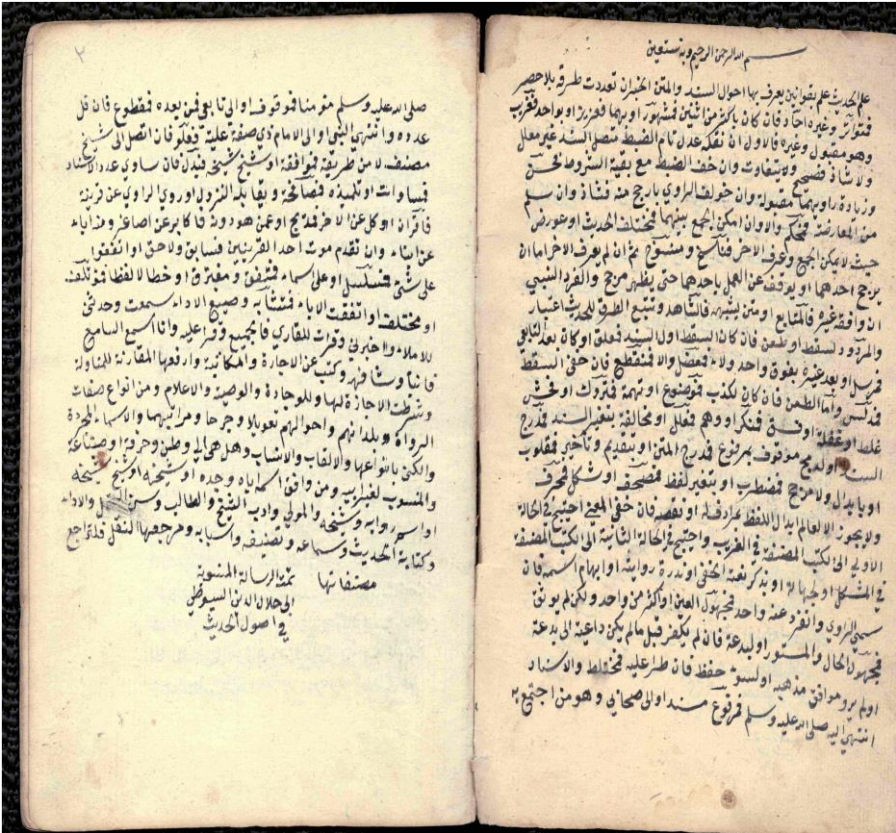
Sikanın rivâyetinin geçerli olacağı, bidati mükeffira olmadıkça ve mezhebinin propagandasını yapma amacı gütmekçe bidatçı ravinin rivâyetinin kabul edileceğine yer vermiştir. Sahabenin mü'min olarak Hz. Peygamber ile birlikte bulunan kimse olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca hadisler, münavele, vicade, vasiyyet ve i'lam gibi bir yolla tahammül edilmişse icazetin şart olduğuna yer vermiştir. Bu bakımdan risale öz olmakla birlikte müellifin önemli gördüğü yerlerde teknik açıklamaları da ihtiva etmiştir.

Risâle fi Usûli'l-hadis'in Orijinal Metni

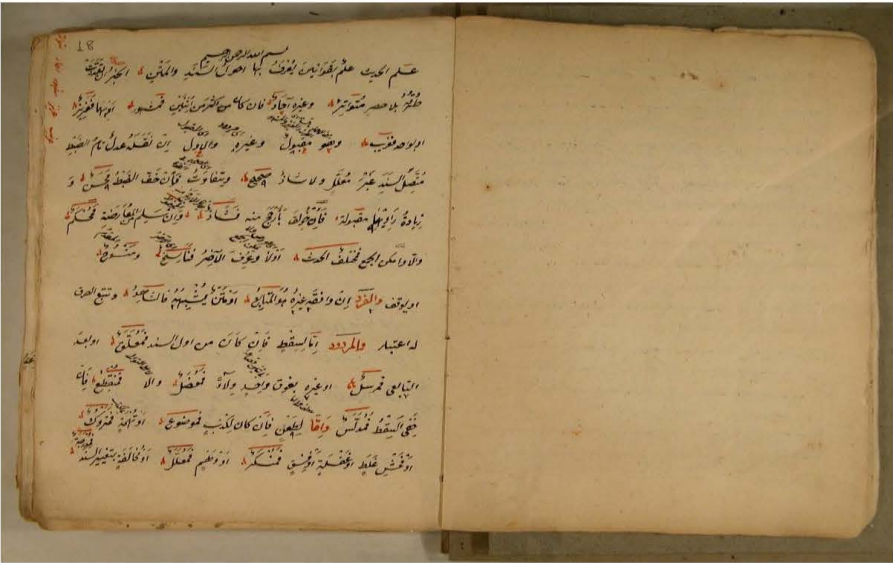
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ عِلْمُ الْحَدِيثِ عِلْمٌ بِقَوَائِنَ يُعْرَفُ بِهَا أَحْوَالُ السَّنَدِ وَالْمَثْنِ الْحَزِيءُ إِنْ تَعَدَّدَتْ طَرْفُهُ بِلَا حَضَرٍ مُتَوَاتِرٍ وَغَيْرُهُ أَحَادٌ فَإِنْ كَانَ بِأَكْثَرٍ مِنْ اثْنَيْنِ فَمَشْهُورٌ أَوْ بِهِمَا فَعَزِيْزٌ أَوْ بِوَاحِدٍ فَغَرِيْبٌ وَهُوَ مَقْبُولٌ وَغَيْرُهُ فَالْأَوَّلُ إِنْ نَقَلَهُ عَدَلٌ تَأْمُ الضَّبْطُ مُتَّصِلُ السَّنَدِ غَيْرُ مُعَلَّلٍ وَلَا شَادٌّ صَحِيْحٌ وَتَبَعًا فَإِنْ خَفَّ الضَّبْطُ فَحَسَنٌ وَزِيَادَةٌ رَاوِيَهُمَا مَقْبُولَةٌ فَإِنْ حَوْلَفَ فَشَادٌّ وَإِنْ سَلِمَ مِنَ الْمُعَارَضَةِ فَمُحْكَمٌ وَإِلَّا وَآمَكَنَ الْجَمْعُ فَمُخْتَلِفٌ الْحَدِيثِ وَإِلَّا وَعُرِفَ الْآخِرُ فَنَاسِخٌ وَمَنْسُوخٌ ثُمَّ يَرْجَحُ أَوْ يُوقَفُ وَالْفَرْدُ إِنْ وَافَقَهُ غَيْرُهُ فَهُوَ الْمُتَابِعُ أَوْ مَثْنٌ يُشَبِّهُهُ فَاشَاهِدٌ وَتَتَّبِعُ الطَّرِيقَ لَهُ اعْتِبَارٌ وَالْمَزْدُودُ إِمَّا لِسَقْطٍ فَإِنْ كَانَ مِنْ أَوَّلِ السَّنَدِ فَمُعَلَّلٌ أَوْ بَعْدَ التَّابِعِيِّ فَمُزْسَلٌ أَوْ بَعْدَ غَيْرِهِ بِقَوِيٍّ وَاحِدٍ وَلَا فَمُعْضَلٌ وَإِلَّا فَمُنْقَطِعٌ فَإِنْ خَفِيَ فَمُدَلَّسٌ وَإِمَّا لِطَعْنٍ فَإِنْ كَانَ لِكَذِبٍ فَمُؤْضَعٌ أَوْ تُهْمَةٌ فَمُتْرُوكٌ أَوْ فَحْشٌ غَلَطٌ أَوْ غَفْلَةٌ أَوْ فَسَقٌ فَمُنْكَرٌ أَوْ وَهْمٌ فَمُعَلَّلٌ أَوْ مُخَالَفَةٌ بِتَغْيِيرِ السَّنَدِ فَمُدْرَجٌ أَوْ بِدَمَجٍ مَوْقُوفٌ بِمَرْفُوعٍ فَمُدْرَجٌ الْمَثْنُ أَوْ بِتَقْدِيمٍ وَتَأْخِيرٍ فَمَقْلُوبٌ أَوْ بِإِبْدَالٍ وَلَا مَرْجَحَ فَمُضْطَرِبٌ أَوْ بِتَغْيِيرِ نَقْطٍ فَمُصَحَّفٌ أَوْ سُكُلٌ فَمُحْرَفٌ وَلَا يَجُوزُ إِلَّا لِعَالِمٍ إِبْدَالُ اللَّفْظِ بِمُرَادِفٍ لَهُ أَوْ نَقْصِهِ فَإِنْ خَفِيَ الْمَعْنَى اخْتِجِبَ إِلَى الْغَرِيْبِ وَالْمُشْكَلِ أَوْ لِجَهَالَةٍ بِذِكْرِ نَعْتِهِ الْخَفِيِّ أَوْ نَدْوَةٍ رَوَاتِيهِ أَوْ إِهْمَامِ اسْمِهِ فَإِنْ سُمِّيَ الرَّوَايِ وَالْفَرْدُ عَنْهُ وَاحِدٌ فَمَجْهُولُ الْعَيْنِ أَوْ أَكْثَرُ وَلَمْ يُوَثَّقْ فَالْحَالُ أَوْ لِبِدْعَةٍ فَإِنْ لَمْ يَكْتَمَرْ قِيلَ مَا لَمْ يَكُنْ دَاعِيَةً أَوْ لَمْ يَزِدْ مُوَافَقَةً أَوْ لِسُوءِ حِفْظٍ فَإِنْ طَرَأَ فَمُخْتَلِطٌ وَالْإِسْنَادُ إِنْ انْتَهَى إِلَيْهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَرْفُوعٌ مُسْنَدٌ أَوْ إِلَى صَحَابِيٍّ وَهُوَ مِنَ الْجَمْعِ بِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُؤَمِّمًا فَمَوْقُوفٌ أَوْ إِلَى تَابِعِيٍّ فَمَقْطُوعٌ فَإِنْ قُلَّ عَدَدُهُ فَعَالٍ فَإِنْ وَصَلَ إِلَى شَيْخٍ مُصْتَبٍ لَا مِنْ طَرِيقِهِ فَمُوَافَقَةٌ أَوْ شَيْخٍ شَيْخِهِ فَصَاعِدًا فَبَدَلٌ فَإِنْ سَاوَى أَحَدُ الْمُصْتَبِيْنَ فَمُسَاوَاةٌ أَوْ تَلْمِيْذُهُ فَمُصَافَحَةٌ وَيُقَابَلُهُ التَّرْوَالُ أَوْ رُوِيَّ عَنْ قَرِيْبَةٍ فَأَقْرَانٌ أَوْ كُلٌّ عَنِ الْآخِرِ فَمُدْبِجٌ أَوْ عَمَّنْ دُونَهُ فَكَابِرٌ عَنِ أَصَاغِرٍ وَمِنْهُ أَبَاءٌ عَنِ ابْنَاءٍ وَإِنْ تَقَدَّمَ مَوْتُ أَحَدٍ قَرِيْبَيْنِ فَسَابِقٌ وَلاَحِقٌّ أَوْ اتَّفَقُوا عَلَى شَيْءٍ فَمُسَلَّسٌ أَوْ أَسْمَاءٌ فَمُتَّفِقٌ وَمُفْتَرَقٌ أَوْ خَطَأٌ فَمُؤْتَلَفٌ وَمُخْتَلِفٌ أَوْ الْأَبَاءُ مَعَ الْأَسْمَاءِ أَوْ عَكْسِهِ

فَمَتَّسِبَةٌ صَبِيحُ الْأَدَاءِ سَمِعْتُ وَحَدَّثَنِي لِلْإِمْلَاءِ فَأَخْبَرَنِي وَقَرَأْتُ لِلْفَارِيِّ فَالْجَمْعُ وَقُرِّي وَأَنَا أَسْمَعُ لِلْسَامِعِ
فَأَنْبَأَ وَشَافَهُ وَكَتَبَ وَعَنْ لِلْإِجَارَةِ وَالْمَكَاتِبَةِ وَأَزْفَعَهَا الْمَقَارَنَةَ لِلْمَنَاوَلَةِ وَشَرَطْتُ لَهَا وَلِلْوَجَادَةِ وَالْوَصِيَّةِ
وَالْإِعْلَامِ لِلْوَجَادَةِ وَالْوَصِيَّةِ وَالْإِعْلَامِ وَمِنَ الْأَنْوَاعِ طَبَقَاتُ الرِّوَاةِ وَبُلْدَانُهُمْ وَأَحْوَالُهُمْ تَغْيِيلًا وَجَوْحًا
وَمَرَاتِبُهُمَا وَالْأَسْمَاءُ وَالْكُنَى بِأَنْوَاعِهَا وَالْأَلْقَابُ وَالْأَنْسَابُ وَالْمُنْسُوبُ لِغَيْرِ أَبِيهِ وَمَنْ وَافَقَهُ اسْمُهُ أَبَاهُ وَجَدَهُ
أَوْ شَيْخَهُ أَوْ أَوْ اسْمَ زَاوِيهِ وَشَيْخِهِ وَالمَوَالِي وَالْإِخْوَةُ وَأَدَبُ الشَّيْخِ وَالطَّلِبِ وَمِنْ التَّحْمِيلِ وَالْأَدَاءِ وَكِتَابَةُ
النَّحْدِيثِ وَسَمَاعُهُ وَتَضْيِيفُهُ وَأَسْبَابُهُ وَمَرْجِعُهَا التَّنْقُلُ أَنْتَهَى

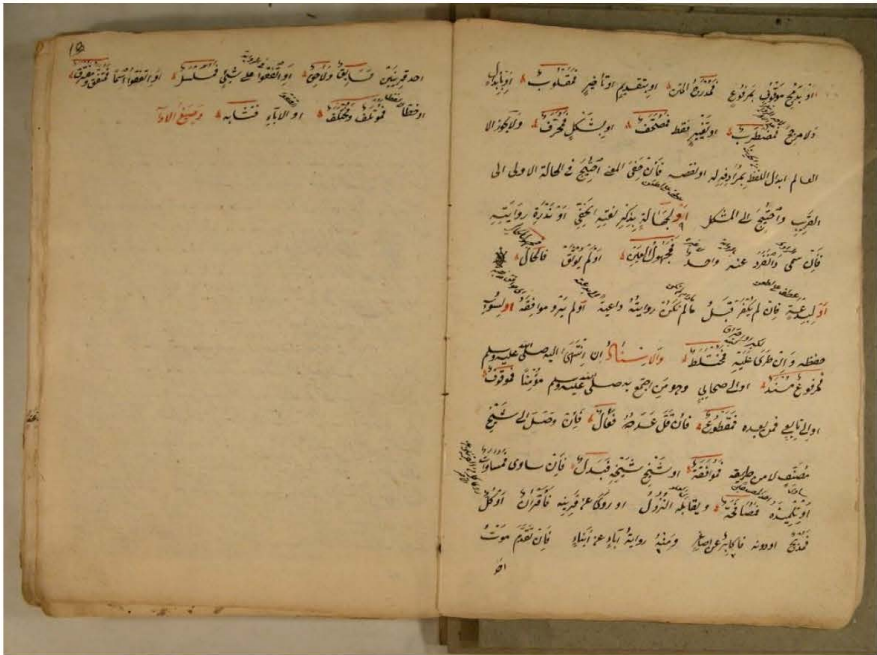
EKLER: Risâle'ye ait Yazma Nüsha Örnekleri

Risâle'nin Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Milli Ktp. Koleksiyonu (06 Mil Yz A 590/2) nüshası (vr.2-b 3a)

Risâle'nin YEK Konya İl Halk Ktp. (no: 42 Kon 4197/3) (vr.18a) nüshası

Risâle'nin YEK Konya İl Halk Ktp. (no: 42 Kon 4197/3) (vr.19a) nüshası

بسم الله الرحمن الرحيم

تجددت علم بعقود يعرف بها العوال السنن والدين الخبرات بعدة طرق طرفة باحصر قسوت وعرفه آحاد
 فان كان اكثر من اثنين **مختصرا** او **مختصرا** واولاده **مختصرا** وهو مختصرا في قول اولاد قلعه له تامه انقطاع
 متصل السنن غير معلول لاشارة **فصحح** وبتفاوت وانحصرت المستطوع نية لسنن **خسيس** وزيادة رويها
 متين فان حولها الروى بالجمع منه فثابت ولا يسل من اعراضه فيحكم وآلة ما كثر الجمع بينهما **فتمثل المحدث**
 او هو من حيث يمكن الجمع وهو في الاثر فناسخ **ويؤنس** ثم انه يعرف الاخر اتما ان يترجم احدها او يوفق على
 ما وجدوا حتى يظهر مرجح والفرق بينهما **عشر** فالشايخ او من يشبهه فالشاهد وتبع لطرف
 الحديث **اعتبار** بالبرهان لستط فان كان السنن من اول السنن **معلق** او كان بعد التبع فترسل او يجمع **مفضل**
 وانه **منقطع** فان اخرج السنن **مفلس** وما يقين فان كان لا يكره **مفوض** او تهمة **متردك** او فترسل
 او يعلق او يثبت **فكر** او يجمع **معلق** او يخالفة بتغير السنن **مفوض** **مفلس** او يجمع **موقوف** او يجمع **مفلس**
المفلس او يتقدم او تاخير **مفلس** او بالبرهان **مفلس** او يتخير **مفلس** او يتخير **مفلس** او يتخير **مفلس**
 ولا يبعد الاعمال بالانقطاع مما يفعله او يقضيه فان اختلف احدهم في الالة الاولى الى المكتبة المستفة
 في الغيب او يجمع في الالة الثانية الى المكتبة المستفة او يجمع في الالة الاولى الى المكتبة المستفة
 او يجمع في الالة الثانية الى المكتبة المستفة او يجمع في الالة الاولى الى المكتبة المستفة
المستور والبدعة فانه يكثر في الالم كبري اياه للرواية انه يريد موافقة مذهبه او لسوا حفظه فان اختلف
 عليه **مفلس** واد ساوا وان اشبه الرسول عليه السلام **مفلس** او يجمع **مفلس** او يجمع **مفلس** او يجمع **مفلس**
 وسلم مؤثرا **موقوف** او لا يجمع **مفلس** او يجمع **مفلس** او يجمع **مفلس** او يجمع **مفلس**
 او من طريق **مفلس** او يجمع **مفلس** او يجمع **مفلس** او يجمع **مفلس** او يجمع **مفلس**
 ويقابله ثم يرد او يردى المراد من قوله **فاهل** او يجمع **مفلس** او يجمع **مفلس** او يجمع **مفلس**
 ومنه اياها **مفلس** او يجمع **مفلس** او يجمع **مفلس** او يجمع **مفلس** او يجمع **مفلس**
تفق او يجمع **مفلس** او يجمع **مفلس** او يجمع **مفلس** او يجمع **مفلس**
 لا يرد فاضربه في ذلك المقامه فالجمع مقرر عليه وانا اسمع للمسلمين قاستا وتفاضه وكثير من الاجازة
 والمكاتبه ولا يغربا المتارة للمساوية وترطبت الاجازة لها والموافقة والرواية في اعلام **مفلس**
طمان **مفلس** او يجمع **مفلس** او يجمع **مفلس** او يجمع **مفلس** او يجمع **مفلس**
 ولا يفسد العمل على ذلك وحرقة او ساعه ولم ينسب باخرها به وتزولفها سبه اياه
 ووجه او شيخ او شيخه او هموده وشيخه ولو كان له شيخه او شيخه او شيخه
 وسواه او اولاده وكاتبه الحديث في كتابه او يجمع **مفلس**
 ما سابه ووجهها النقل فلنراجع
 مضمنا مصنفا منها
 في نسخة **مفلس**
 في نسخة **مفلس**
 في نسخة **مفلس**

Risâle'nin YEK Amasya Beyazıt II Halk Ktp. No: 05 Ba 1511/4) (vr.113) nüshası